

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

DEPARTAMENT DE CIÈNCIES HISTÒRIQUES I TEORIA DE LES ARTS

***LES REPERCUSSIONS DE LES GUERRES DE CUBA I DE LES
FILIPINES A LES ILLES BALEARS***

VOLUM I

ANTONI MARIMON RIUTORT

JUNY 1993

8.3. EL SORGIMENT DEL REGIONALISME A MALLORCA

La guerra de Cuba aguditzà les tensions entre la perifèria -les nacions no castellanes-, i el centre -Castella/Madrid-. Si, per una banda, ja hem vist que la llarga lluita contra els independentismes cubà i filipí va servir per reforçar el tradicional centralisme espanyol; per l'altra, i sobretot després de la derrota, -que fou un fracàs no solament del sistema polític de la Restauració, sinó també d'Espanya com a estat nació-, sorgiren o es reforçaren els regionalismes i nacionalismes perifèrics.

El nacionalisme basc s'oposà enèrgicament a la guerra de Cuba i fou favorable a la independència de les colònies. El nacionalisme català vacil·là més, a causa dels interessos catalans a Ultramar, però acabà demanant la pau. Ambdós s'afermaren en aquesta conjuntura. El 1898, un nacionalista basc fou elegit diputat provincial. A Catalunya, per primera vegada la burgesia catalana es girà cap als nacionalistes i començà la seva desvinculació dels partits centralistes.

A Galícia, on augmentà molt el malestar rural a causa de la guerra de Cuba, encara no quallà un regionalisme polític. Tampoc al País Valencià, on per aquests anys sorgia el republicanisme blasquista.

En canvi a Mallorca, si bé d'una manera molt feble, aparegué per primera vegada una organització política regionalista: el Centre Regionalista de Mallorca; i el mateix any, el 1898, el primer i més important teòric del mallorquinisme, Miquel dels Sants Oliver, recapitulava les seves propostes regionalistes en una sèrie d'articles a "La Almudaina".

En general, doncs, el regionalisme s'oposà a la guerra de Cuba. També s'hi oposà el vell republicanisme federal, que es proclamava regionalista. El moviment obrer -ja hem vist el cas del socialisme-, també era antibel·licista, però va ésser poc favorable al regionalisme.

8.3.1. LA NOVA GENERACCIO MODERNISTA I LA SEVA ACTITUD DAVANT LA GUERRA DE CUBA

A Mallorca, el mallorquinisme cultural s'inicià amb la "Renaixença" literària, que fou un moviment cultural clarament elitista i deslligat de la vida política de l'Illa, llavors totalment dependent de Madrid (228). Només quan s'esgotà la primera generació romàntica d'escriptors renaixentistes, entre el 1890 i el 1895, i en sorgí una de nova, la modernista, s'intentà trencar els estrets límits del cenacle literari i de la revista minoritària. El modernisme mallorquí (229), va estar connectat als corrents estètics i ideològics europeus, i es relacionà amb el modernisme català.

A Catalunya, el modernisme es configurà, en sentit estricte, a Barcelona cap a 1892-1893, amb el projecte de construir una cultura nacional moderna, separada de la castellano-espanyola (230). Els modernistes catalans s'oposaren, el mateix que els nacionalistes conservadors, a la guerra de Cuba (231).

Els escriptors modernistes mallorquins (232), varen intentar una modernització global de la societat mallorquina, per a la qual elaboraren un corpus teòric sobre el fet nacional mallorquí i projectaren iniciatives pel desenvolupament

econòmic de l'Illa. Per assolir aquests objectius -autonomia i progrés econòmic-, intentaren crear una base social important, que es deslligàs del tradicional caciquisme, conservador i rural. Les figures més notables que propugnaren aquest programa varen esser Miquel dels Sants Oliver (233), Gabriel Alomar i Villalonga (234), Joan Torrandell (235), Bartomeu Amengual (236), Fèlix Escalas (237), i Antoni Noguera (238).

Però el seu projecte transformador no va tenir èxit. Varen fracassar perquè la societat mallorquina, agrària i sotmesa al caciquisme, "va esser impermeable a l'acció modernitzadora d'aquelles minories cultes urbanes que no pogueren trobar cap força que els assumís plenament les propostes" (239). Cap a 1904, la generació modernista ja estava desfeta.

Les seves plataformes d'expressió varen esser el diari "La Almudaina", i les revistes "La Roqueta", "Nova Palma", "La Veu de Mallorca", "Figaro" i "Ciudad".

A continuació, veurem la positura davant la guerra de Cuba de les tres primeres publicacions periòdiques (240), i després la del diari "La Almudaina".

8.3.1.1. LA ROQUETA

"La Roqueta", va esser un setmanari en català dialectal, de caràcter costumista, que aparegué a Palma el gener del 1887, com a continuació de "L'Ignorància", i a iniciativa de Pere d'Alcàntara Penya. Va tenir diverses etapes. La primera arribà fins al desembre del 1887, i la segona es perllongà des del 1889, fins al 1892, amb una tirada de 4.000 exemplars (241).

El fundador d'aquesta segona etapa fou Miquel dels Sants Oliver, que ja n'havia estat l'ànima durant la primera etapa. Amb els seus articles, M. S. Oliver intentà menar una vertadera campanya regionalista, que agrupàs les disperses energies mallorquines, per a lluitar contra l'endarreriment i el provincianisme i aconseguir la modernització de Mallorca. L'exemple a seguir era el de Catalunya (242).

L'octubre del 1898, començà la tercera etapa de "La Roqueta", que finalitzaria el març del 1901. Aquesta vegada va estar sota la inspiració de Gabriel Alomar i de Joan Torrandell i s'alliberà de bona part del seu passat costumista (243).

Els darrers mesos del 1898, "La Roqueta", criticà amb duresa el "patrioterisme" que s'havia desfermat arran de la guerra amb els Estats Units. N'és un bon exemple aquest poema titulat "D'actualidad" i signat amb un pseudònim "Paluzié":

"Desde que sa gran' tupada
es yankees mos varen dar
ningú pensa com pensava
en redó tots hem girat:
ja no tenim els dos de Mayo
ni Saragoça... ni cap

de ses frases patriotes que
solien emprar.

(...).

Tenc un jove dalt ca-méua
descendent de castellans
que quant començà sa guèrra
m'arribá a fé mal de cap,
canta sa Marxa de Cadiz
y altres himnes nacionals,
o parlantme d'en Churruca
del Callao y Trafalgar
y jurant qu'els espanyols
mos haviam de menjar
frits en pebres, tots els Sampsons
y Deweys americans.
Y are ha mudat de tal modo
qu'el sent y me té astorat
puis repeteix cada dia
parlant d'es nostro fracàs,
que ell ja ho deya: guanyar
noltros á n'els nort-americans
era somiar pessetes
ó estar loco de remat!

(...).

Y'm crega a mi, si la cosa
no canvia ben aviat,
els remeys dels que mos tracten
are de regenerar
será dû ses medecines
quant ja s'es mort es malalt.
Es precis que sa "gent nova...
cridi fort, alci bé es cap
per convencé es pobre pueblo
qui es sempre es qu'ha de pagar
per salvarmos, convé triumfin
ses idèes regionals" (244).

La critica als regeneracionistes, ben evident en aquest poema, tornà a aparèixer a "La Roqueta" a causa de la presentació de l'almirall Cervera -el derrotat a Santiago-, com a candidat a diputat pel Ferrol (245).

També hi ha qualque critica vetllada a l'alt cost i manifesta ineficàcia de l'armada espanyola (246), i, més en general, a la guerra de Cuba (247).

"La Roqueta", participà en la polèmica que sobre el regionalisme enfrontà a bona part de la premsa de Palma, l'octubre del 1898.

"A propòsit d'un folleto sortit á Paris, en que se parla mal d'Espanya, de «todos sus gobiernos, y de los castellanos todos», La Correspondencia se despenjá dimecres à vespre, amb un article desfogantse contra el regionalismo y «los catalanes todos» Es a di: incorre en lo mateix que censura. No confonguem ses còses: precisament perque antes s'han escrit molt d'articles com es de La Correspondencia, es perque s'acaba publicant folletos com es de Paris.

Els regionalistes veuen amb disgust tot aixó; pero han de di ben alt que aquests desprecis d'els patriotes cegos han fet més filibusteros que ningú. Es qui veji amb bons uys es separatisme no ha de fê més que dirlos: continuau així, no coneixem propaganda milló que sa vostra.

Ara noltros, que no volem que ses idees regionalistes hagen d'essê ilegals ni faccioses ni hagen de conspirâ á s'ombra, sino que les volem defensâ legalment y cara alta, no comprenem peque se mesclen cols amb caragols, y que se digui separatista indistintament á n'es qui predica aquesta tendencia y á n'es qui creu que s'organisació política d'Espanya necessita capgirâ. ¿Idò, que volia que fessem, senyor centralista? ¿Vol, tal vegada, que diguem qu'en Sagasta y en Cánovas heu han fet molt bé? ¿Vol callà, homo, vol callà! Qu'heu demani á ses mares, y á n'els agricultors é industrials, á tots els que tra-

ballen; á n'els repatriats de Cuba y Filipines que venen morts de fam y de miseria. Després de tants de desastres havíem de dir qu'es vey d'es perone'cs un gran homo que se preocupa d'es porvenir de Espanya, y que la convertirá dins breu temps amb una xauxa felís. Després d'atupats y esmortits: plaudite cives. Sols ses terrenyines d'un patriotisme mal entès poden fer veure lo negre, blanc". (248)

Recordem que fou a "La Roqueta" on Gabriel Alomar publicà l'octubre de 1898, "En Juan quant va arribar", article on denunciava l'aculturació provocada per l'exèrcit espanyol (249).

Quan tornaren els repatriats, malalts i famèlics, aquest setmanari comentà amargament:

"!Ves quina recompensa per havé anat a esposâ sa vida per la <Madre Patria>. Aquells qui cantaven es <Viva Espanya>, se poden mirâ dins aquest miray, y aquells senyôs que feien discursos en forasté en els embarcs de tropes, entusiastes y delirants, y llavô s"en anaven tranquils a ca-seva aon trobaven sa gran taula y tota classe de comoditats, podrien ara trebayâ y fins y tot fé discursos per millorâ sa sort d'aquests pobrets" (249 bis).

8.3.1.2. NOVA PALMA

"Nova Palma", va esser una revista quinzenal editada a Palma, de la qual només en sortiren quatre números, l'octubre i el novembre del 1898. Modernista i regionalista, fou impulsada per Joan Torrandell, Gabriel Alomar, Miquel dels Sants Oliver, Lluís Martí, Benet Pons i Fàbregues i Fèlix Escalas (250).

Es publicava en català, castellà i francès. El fet d'incloure alguns poemes en aquest darrer idioma, demostra clarament el seu caràcter minoritari. Sembla que tenia una tirada de 200 a 300 exemplars (251).

Només dos mesos després de la Guerra de Cuba, "Nova Palma", inspirada sobretot per Gabriel Alomar, fou prou crítica per afirmar que serviria per a

"(...) Establecer un rincónito donde cobijarnos en los días de gran marejada de imbecilidad, como los que hemos pasado recientemente". (252)

Unicament hi ha un article que faci referència directa a la Guerra de Cuba, "Los dos espíritus", de Gabriel Alomar (253), que alaba amb entusiasme els Estats Units, on segons ell, "ha salido en el mundo el primer grito de libertad, de desligamiento de pueblos"; i crítica amb duresa "El Estado tradicional de S.M. Católica (el qual) ha cumplido toda su tarea secular. Reconozcamos su vejez caduca".

Volem assenyalar dos aspectes més de "Nova Palma". En primer lloc, la crítica que va fer al regeneracionisme. A la presentació de la revista afirmaven que:

"No queremos hablar, en verdad, de la esperanza de futuras regeneraciones, porque esta esperanza ha decaído a fuerza de verla expresada por indignos labios. Los regeneradores han llegado a formar como una grotesca legión, en la cual no aspiramos a contarnos de ningún modo." (254)

I, en segon lloc, que a l'article de Gabriel Alomar "Un aspecto del regionalismo. Consideraciones Epistolares" (255), l'intel·lectual mallorquí assenyala que després de la guerra (de Cuba), fins i tot els generals es proclamaven regionalistes i feien programes descentralitzadors "como si no estuviese ahí, tras ellos, su labor guerrero colonial, último resto de la aeterna auctoritas romana y atavismo del famoso duque de Alba!". A continuació, Alomar arribà a demanar la creació d'un "ejército regional".

8.3.1.3. LA VEU DE MALLORCA

"La Veu de Mallorca" (256), va esser un "setmanari regionalista" (aquest era el seu subtítol), que s'edità a Palma del febrer a l'abril del 1900 (257). El seu inspirador i director fou Joan Torrandell, i els seus col·laboradors més importants varen esser Gabriel Alomar, Antoni Noguera, Pere Càffaro, M. Sarmiento, Rafel Ballester, Bartomeu Amengual, Joan Alcover i Fèlix Escalas.

En paraules de la mateixa "Veu de Mallorca", eren la mateixa colla que havia fet sortir la "Nova Palma" (258). Tenia un tiratge d'uns 300 exemplars, i el seu àmbit de difusió era Mallorca, sobretot els nuclis més poblats de l'Illa: Palma, Manacor, Inca, Felanitx, Sóller, Lluçmajor i Pollença. També arribava a Barcelona, Maó, València i Madrid. Es redactava en català, però incloïa reproduccions de premsa en castellà (259).

Aquesta revista, es preocupà sobretot per la crisi de la Restauració després del "desastre" del 98. Per "La Veu de Mallorca", la causa d'aquesta situació era el predomini polític castellà sobre les altres nacions de l'Estat Espanyol. La solució radicaria en el ressorgiment de les regions (nacions) no castellanes, i en el seu autogovern dins el context d'un estat federal (260). Bartomeu Amengual assenyala el següent, el 14 d'abril del 1900:

"La reforma, si's vol que doni bons resultats, ha d'ésser més radical (...). I per ont s'ha de començar, si's vol que Espanya se regeneri, es per donar a n'es pobles i a ses regions naturals -o a ses províncies perquè s'entengui millor- lo que s'Estat els hi ha pres". (261)

També hem d'indicar, que la "Veu de Mallorca", fou "l'òrgan per excel·lència dels regionalistes mallorquins" (262), i va estar molt lligada al republicanisme federal (263).

La seva actitud davant la qüestió cubana, quan feia devers un any i mig que la guerra havia acabat amb la derrota espanyola, va esser de comprensió envers la causa dels independentistes cubans:

"¿Còm no s'havien de separar Cuba i Filipines, d'una gent que no'n sabia d'aquelles terres més de lo qu'en coneixien els negres de l'Àfrica?". (264)

"La Veu de Mallorca", inclou un article del jove sacerdot Miquel Gayà, on afirmava:

"Donau a Espanya un bon govern central i ningú es mou. Quan un veu els desacerts i les torpeses que han comès els governs de cinquanta anys en aquesta banda, i examina les notícies que mos duen els repatriats, per força un se veu obligat a pensar si tendrien raó els cubans i els filipins de no voler ser espanyols". (265)

Esporàdicament, "La Veu de Mallorca" també criticà la guer-

ra, "que s'endú els nostres bells jovensans per tornar-los convertits en calaveres"; l'exèrcit; i la marina, a la que li retreia les derrotes de Cavite i Santiago de Cuba (266).

Gabriel Alomar, a la mateixa revista, va anar molt més enllà en les seves crítiques, i a l'article "Vara de Rey", no solament censurà l'exèrcit:

"(La premsa de Madrid) lo manco que creurà llegint es periòdics de per aquí es que hi creim de veritat, en qu'es general Vara de Rey es un heroi excepcional y que se mereix totes les estàtues possibles, y que representa una gran honra aixó de contar-lo entre els fiys de ses illes Balears!".

I es lamentà de la Guerra de Cuba:

"Aquella inverossimil y mala guanyada guerra".

Sinó que es declarà favorable a la intervenció Nord-americana:

"jo estava cansat de predicar contra la llegenda espanyola y contra la llegitimitat de la guerra colonial y en favor de l'intervenció d'els Estats Units".

També considerà que el valor dels soldats era superior al dels oficials, els caps i els generals:

"els soldats d'el reclutament de la forma actual, forçat y pobres, es a dir, sense la més mínima instrucció, generalment, tenen un mérit psicològic molt superior an el d'els militars de carrera (...) si hem d'atribuir a cada cosa el séu valor relatiu amb els demás valors corrents, no ho pot haver dupte: les pensions a les viudes d'els generals y demás oficials de l'exercit, els discursos ditiràmics al general X y al comandant Z, els monuments al capitá X, han de venir després d'els que consagrem als soldats A,B,C,D,E, etc. etc... ¿Qui me contraria?". (267)

Encara el 1917, durant la segona època de "La Veu de Mallorca", l'escriptor Miquel Ferrà defensà des de les seves pàgines la memòria del general Máximo Gómez. Quan els cubans li volgueren aixecar a l'Havana un monument, el diari "ABC", de Madrid, criticà durament el cabdill independentista en uns articles que foren reproduïts a Palma pel diari "La Ultima Hora".

Miquel Ferrà s'adheria a la "glorificació del generós cabdill dominicà lliberador de Cuba" i considerava que els representants de la política tradicional espanyola tenien:

"tota la responsabilitat de la sang vessada per una part i per l'altra: pels soldats colonials i pels de la llibertat" (267 bis).

8.3.1.4. LA ALMUDAINA

"La Almudaina" era un diari en castellà editat a Palma, a partir d'octubre del 1887, pels impressors i llibreters Amengual i Muntaner, que n'eren els propietaris. Molt superior als altres diaris ciutadans de la seva època, comptava amb bones correspondències regulars de Roma, Madrid i Barcelona. "La Almudaina", gravità sobretot entorn d'aquesta ciutat. Sovint reproduí articles de "La Vanguardia" i, a partir del 1897, del "Diario de Barcelona", i publicà àmplies cròniques barcelonines a càrrec de Bartomeu Amengual.

El seu primer director fou Joan Lluís Oliver (1887-1897), al qual rellevà el seu fill Miquel dels Sants Oliver (1897-1905), però des del 1890, aquest era el vertader orientador de "La Almudaina". Aquest mateix any, Miquel dels Sants Oliver inicià la seva primera campanya periodística contra el provincianisme de Mallorca i per la seva modernització. Oliver es declarà partidari d'un regionalisme mallorquí i es convertí així en el primer teòric del mallorquinisme polític.

Aviat col·laboraren a "La Almudaina" la majoria dels escriptors modernistes regionalistes: Gabriel Alomar (1895), Joan Torrandell i Fèlix Escales (1896); i Bartomeu Amengual i Antoni Torrandell, que ja ho feien des de la seva fundació. Sota el lideratge d'Oliver, "La Almudaina" es convertí en el principal bastió del regionalisme mallorquí (268).

Malgrat que l'actitud de "La Almudaina" fou clarament contrària als rebels cubans i filipins, la seva visió fou molt més

realista que la de la major part de la premsa, i no es deixà menar pel "patrioterisme", propi del moment. Així, quan s'inicià a Baire l'aixecament cubà, el febrer del 1895, informà que:

"El poblado de Baire realmente es pequeño, pero esta rodeado de números y rica sitiería, es decir de pequeñas fincas dedicadas a cultivos menores, cuyos propietarios y trabajadores se han distinguido siempre por sus opiniones separatistas (...). La importancia de Baire, con ser poca es superior a la de Yara, y todos sabemos que el movimiento insurreccional de 1868 tuvo por causa aquel insignificante punto". (269)

Aquesta condemna del separatisme, s'avé amb l'acceptació que feia Miquel dels Sants Oliver d'un patriotisme espanyol que es basàs en els següents termes: varietat regional en la unitat espanyola (270).

Però "La Almudaina" aviat donà mostres de preferir el camí de la pau. Així, l'agost del 1896, Bartomeu Amengual, des de Barcelona, informà de la campanya de "La Reinaxensa" contra la guerra de Cuba (271).

Aquesta va esser la positura de "La Almudaina" davant l'inici de la guerra contra els Estats Units, l'abril del 1898:

"Pocas veces un gobierno español habrá deseado más sinceramente la paz ni hecho tantos esfuerzos para mantenerla; pocas veces un gobierno habrá usado de mayores insidias, de pretextos más cínicos, de supercherias más escandalosas, como el go-

bierno de la República Norteamericana (...).

A la procacidad, a la altanería, al ultraje, hemos contestado con la mansedumbre y la transigencia (...).

Mallorca acepta y comprende la necesidad de la defensa armada; acaso no grite tanto, pero no por eso siente con menos intensidad las desventuras de la patria.

¿Será este momento de suprema crisis, ocasión de que se fundan en un superior sentimiento de patriotismo las pasiones que dividen esta tierra?

¿El riesgo que todos corremos estrechará el grupo humano?

¿Que menos podemos hacer en aras de Mallorca que deponer todo encono fratricida y abandonar una lucha, que no por ser hasta ahora incruenta, es menos mortal y deplorable; una lucha en que jamás puede haber vencedores y vencidos, por que todos se arriesgan a quedar en ella fuera de combate?". (272)

Después de los derrotes españoles de Cavite I de Santiago,

"La Almudaina" es mostrá fermament partidària de la pau (273):

"Al infructuoso heroísmo que enrojeció las aguas de Filipinas, se ha sumado la estéril inmólación de unos tripulantes (els de l'esquadra de Cervera), juguetes de las olas y cebo de los tiburones del mar antillano. Ya se dió gusto a las rotativas y á los cafés patrióticos. (El govern, partidari de continuar la guerra) choca abiertamente con las aspiraciones de las fuerzas vivas de España. No quieren la guerra, sino la paz de un modo claro y explícito.

Sin ningún entusiasmo, aún admirando todos los hechos de valor y abnegación realizados por el ejército, hemos venido siguiendo la campaña de Cuba desde sus comienzos y

desde sus comienzos no hemos ocultado nuestra simpatía hacia toda acción y solución pacífica. (Abans que la pau es plantejàs a la premsa de Madrid), antes que el intrépido Mañé y Flaquer la abordará en el Diario de Barcelona, nuestro compañero Bartolomé Amengual, la inició desde LA ALMUDAINA (...). Reiteramos, pues, en esta ocasión solemne, nuestra aspiración á la paz, á la paz inmediata".

"La Almudaina", demanà la pau amb insistència. A l'article "No importa" (274), a més de propugnar la pau, assenyalà que n'erren favorables Pi i Margall i els republicans federals, i partidaris a ultrança de la guerra els carlistes, els republicans unitaris i Romero Robledo. Els dinàstics

"atribuyen el deseo de prolongar la guerra á manejos de los republicanos y carlistas, como medio de que, sacudiendo otros el árbol, puedan aquellos recoger tranquilamente el fruto".

Des de Barcelona, Bartomeu Amengual criticà amb duresa el "patrioterisme" (275), mentre que Manuel Cirer considerà la pau com a la solució a "las desventuras que afligen á nuestra patria" (276).

També és interessant un article reproduït del "Diario de Barcelona", on s'indicava que:

"Suponen algunos que sin la concesión de la autonomía y el relevo del general Weyler las cosas no hubieran llegado al extremo en que hoy se encuentran. Estamos firmemente persuadidos que con Weyler o sin Weyler, con autonomía o sin ella, hubiera sucedido lo mismo". (277)

A partir del 7 d'agost del 1898, Miquel dels Sants Oliver publicà una sèrie de cinc articles titulats "Reflexiones sobre un desastre (Cartas a Bartolomé Amengual)". M.S. Oliver, comentava que després de la derrota hi havia una "aspiració a la sinceritat", perquè el país havia viscut, ara per "raó d'Estat", suara per "patriotisme", completament enganat. Però això no era exacte, a judici de M.S. Oliver, perquè

"hi ha hagut homes polítics i hi ha hagut diaris i publicistes que des dels començament del conflicte van considerar impossible la lluita, abrogaren per la pau i aconsellaren una resolució definitiva, radical, del problema de Cuba.

I què n'ha resultat? Que ningú els va fer cas. Es va dir la veritat, però ningú va voler llegir la veritat, encara que fos atenuada i endolcida entre línies. Perquè, anem al gra: després del desastre dels vaixells que comandava Cervera s'ha desplaçat una opinió unànime a tot el país a favor de la pau immediata, sense més estímuls previs que un manifest de la Unió Catalana, unes línies de Pablo Iglesias, una article de Mañé i Flaquer i un paràgraf de Pi i Margall. Es així com els diaris catalanistes anaven combatent des del seu origen la solució de la guerra, com la combatia Pi i Margall, com la combatia Mañé i Flaquer, com la combatia Moret al ministeri; i ningú els va fer cas, ni als uns ni als altres, sinó per dir-los traïdors i filibusters, per omplir-los d'injúries, per preguntar cada matí si ja els havien arrossegat o si tindrien el gust de fer-ho a la tarda". (278)

A més, M.S. Oliver denuncià la fal·làcia dels partits po-

lítics (279), la llegenda d'invencibilitat difosa per la literatura castellana des del segle XVII (280), i que:

"l'Estat espanyol s'havia format a imatge i semblança d'un sol dels seus components. Construïda la unitat sobre la base de Castella, havia infós aquesta el seu alè a l'organisme total (...), triomfava per la brillantor de la seva cultura i per la força expansiva del seu geni, sobre altres races més pusilànimes, o més reconcentrades. Tanmateix, cap assimilació pot ser immediata ni total (...) Però pot haver-hi un instant (...) en què les regions excèntriques es girin cap als horitzons de l'esdevenidor i el nucli hegemònic persisteixi a estar de cara a un passat gloriós, encara que d'impossible resurrecció".

Oliver es mostrà favorable a la creació de partits regionals i afirmà que, a Espanya, hi havia d'haver un canvi de "centre dinàmic", que possibilités la "restauració que fa necessària la postració del conjunt" (281).

Dos mesos més tard, l'octubre del 1898, va començar a "La Almudaina" una llarga sèrie de catorze articles amb el títol de "Las regiones", on M.S. Oliver recapitulà tota la seva teoria regionalista-modernista (282).

Aquesta primera formulació teòrica del mallorquinisme polític, s'inicià de tot d'una com una resposta als atacs de "La Ultima Hora" contra el regionalisme catalanista, arran d'una carta de B. Amengual publicada a "La Almudaina". M.S. Oliver assenyalà que la positura del diari de Josep Tous Ferrer es podia sintetitzar en la frase "volem regionalisme, no catalanisme". Oliver no

volgué:

"rectificar ni accentuar el criteri del senyor Amengual. Seria suposarlo inconscient o precipitat; i l'abonen proves recents de ser un esperit seriós, reflexiu, veraç. Va tenir, durant la guerra de Cuba, el valor «heroic» de dir la veritat al seu país exposant-se a l'insult i a l'atropellament".

Però era precis rectificar la versió de "La Ultima Hora", Amengual no havia dit que els catalans i els mallorquins s'haguessin d'unir, només havia posat com a exemple pel regionalisme mallorquí, la història i els progressos del regionalisme català (283).

En aquells mateixos moments, "La Almudaina" mantenia una altra polèmica amb "La Correspondencia" (284), també per la qüestió regional. Per a "La Almudaina", era un absurd que "La Correspondencia" denunciàs la tendència regional que mantenia des de feia deu anys, quan dos mesos abans, "La Correspondencia" demanà l'autonomia per a Mallorca, "sin que nadie haya pensado ni en la décima parte de la solución radical que apoyaba" (285).

També hem de destacar que M.S. Oliver es va recolzar en un curiós paral·lelisme històric per a defensar el regionalisme, el de la guerra del Francès i la guerra de Cuba. Per ell, davant l'agressió napoleònica, l'aparell central de l'Estat Espanyol s'enfonsà i només la vitalitat espontània de les regions va salvar Espanya. Ara, el 1898:

"Anàleg, ja que no idèntic, és el fenomen que avui s'observa. No hem tingut a dins de casa l'estranger, tot i que poc hi ha faltat. No hi ha hagut a la península ni a les seves costes actes d'agressió violenta, però si que hem sentit, pel xoc amb una potència exterior, la debilitat de la nostra cultura, de la nostra organització i del nostre sistema de govern. Una veu general s'ha aixecat, i aquesta cridòria (...), denuncia com a factors essencials (...), el fracàs de la idea centralitzadora; i expressa l'anhel d'una regeneració des de la part al tot, començant per la regió per acabar a l'Estat". (286)

Oliver no solament va aprofitar la conjuntura del 98 per fer un primer corpus teòric del nacionalisme mallorquí, sinó que va intentar suscitar algun moviment de caire regionaliste, semblant als que es produïen a Catalunya, però no reexí cap actuació important (287).

Anys després, i ja instal·lat a Barcelona, Miquel dels Sants Oliver publicà una sèrie d'articles dedicats a "La literatura del Desastre", en el diari "La Vanguardia", del 17 d'agost al 26 d'octubre del 1907. Oliver interpretava així, amb una certa perspectiva, el 98:

"Acababa de cerrarse para España el ciclo de la epopeya imperial, motivo de disipación para sus fuerzas, desproporcionadas a la magnitud de sus dominios. (Però la derrota era positiva perquè) tendría que concentrarse y replegarse ahora sobre el viejo solar nativo, convirtiéndose a la vida intensa para recuperar la distancia perdida, en la obra de su progreso interior, respecto a la normalidad de los pue-

blos de Europa".

Després de la derrota hi havia confiança en què:

"Saldría la conciencia nacional de su estado amorfo, tantas veces deplorado, y cristalizaría en un ideal poderoso, joven y homogéneo, integrando en él la aportación de aquellas zonas geográficas y de aquellas modalidades étnicas que no tuvieron influencia perceptible en la antigua dirección y que oscilaron entre la pasividad y la protesta."

Tothom coincidia en demanar la fi d'una època decadent i el començament d'un nou temps més d'acord "con los tiempos nuevos y con las realidades de la vida contemporánea".

Però aquesta voluntat haviat es va esvaïr. Va seguir una conformitat i "franca reincidencia (...). Una calma aparente obra el efecto de engañarlos y hacerles creer en su absoluta curación" (288).

8.3.2. EL REPUBLICANISME FEDERALISTA I LA GUERRA DE CUBA. EL CENTRE REGIONALISTA

El republicanisme federal, clarament diferent, pel que fa a la teoria, a la resta del republicanisme, va constituir una de les oposicions més coherents al règim de la Restauració.

Dirigit per Francesc Pi i Margall (289), el Partit Republicà Democràtic Federal no va improvisar cap teoria davant la qüestió cubana, perquè ja feia dècades que propugnava una solució autònoma per al problema colonial.

El projecte de constitució federal espanyola del 1873, preveia que Cuba i Puerto Rico passarien a constituir "estats", com els altres de la Península, Balears i Canàries; mentre que les Filipines esdevendrien un territori federal, com la resta de possessions espanyoles, i se suposava que amb el temps es convertirien en un estat (290).

Pi i Margall criticà el projecte de reforma d'Abarzuza, per insuficient (291). Mentre que els altres partits només volien una solució militar, els federals

"Daríamos a Cuba la autonomía a que tiene derecho. Depon tu espada, le diríamos, serás autónoma como las regiones de la Península. Tendrás tu Constitución, tu Gobierno, tus Cortes, tus Milicias, tu Hacienda, el régimen administrativo que mejor te parezca. Estarás unida a la metrópoli sólo por el vínculo de los comunes intereses: por los intereses mercantiles y los internacionales. España, lejos de ser tu opresora, será tu protectora". (292).

Malgrat que no era favorable als independentistes, Pi i Margall, reconeixia que els cubans eren

"no sólo numerosos y fuertes, sino también animados por los sentimientos que más nos exaltan y más nos llevan a la abnegación y al sacrificio". (293)

Clarament partidari de la pau, i davant la impossibilitat d'un triomf militar, el juny del 1896 va escriure:

"Póngase de cualquier modo término a la guerra: con la autonomía si es que aún Cuba la admite, con la independencia si es que de otra manera ha de continuar la lucha". (294)

Però els federals no varen poder passar de la teoria, dels articles de premsa, on demanaven la pau i denunciaven la guerra, a l'acció política i social per aconseguir aquests objectius. A més, Pi i Margall va esser incapaç de criticar l'imperialisme dels Estats Units, que per ell eren un model de república federal (295).

A causa de la seva ferma positura, Pi i Margall restà encara més aïllat de la resta del republicans. Arran del 98, i enmig de l'efervescència "patriòtica", va rebre insults des de totes les direccions i, en un consell de ministres, intentaren denunciar-lo i processar-lo (296).

A Mallorca, el Partit Republicà Democràtic Federal va esser un partit feble i poc homogeni. El seu cap històric era Antoni Villalonga (297). Altres republicans federals destacats, que sovint adoptaren posicions d'independència, foren Benet Pons (298),

Joan Baptista Enseñat (299) i Lluís Martí (300). Participaren en les coalicions d'Unió Republicana fins el 1896. Llavors, només restà entorn del Partit Federal un reduït nucli encapçalat per Antoni Villalonga, amb un casino al carrer dels Capellers de Palma i un Comitè Republicà Federalista de Palma, del qual n'era secretari Guillem Lladó. (301).

El març del 1897, aparegué "La Región" (302), un setmanari republicà regionalista, que el novembre del 1897 llençà una espècie de programa regionalista en el qual denunciava el Decret de Nova Planta, demanava la continuïtat històrica del Regne de Mallorca, la creació d'un govern local i la sobirania legislativa i judicial. I precisament creien possible aquesta àmplia autonomia en funció de la que s'acabava de concedir a Cuba (303):

"Aquestes són, a la lleugera, les aspiracions del programa regionalista tal com s'han manifestat a Catalunya, recentment a Aragó i a les Províncies del Nord. Ens diran que és una utopia i que l'Estat mai no subscriurà tal programa, però si això fos una raó quedaria refutada amb el que ha succeït amb l'autonomia a Cuba". (304)

Un any més tard, aparegué un altre setmanari, de caire republicà federal, "La Actualidad" (305). Molt preocupat per les qüestions obreres, "La Actualidad" es mostrà veladament contrari a la guerra de Cuba, perquè només hi lluitaven els treballadors i perquè reconeixia una certa dignitat per a la causa cubana:

"!A cuantas amargas consideraciones se presta el pensar en los inevitables desastres de una guerra, y mucho más en una guerra de la clase que en Cuba se hace, guerra sin cuartel, sin piedad, en que se lucha contra los elementos, contra la inclemencia del tiempo y del clima; en contra de la artera emboscada preparada por la rabia, por el coraje y por la desesperación!. Acerquémonos al desenlace. Digamos pues para terminar que el mismo día que se recibió la noticia de haber fallecido en Cuba el hijo del pobre albañil, este desgraciado padre ingresaba en le hospital". (306)

En un altre article d'aquest mateix setmanari, d'abril del 1898, Fèlix Mateu parlava del "problema pendiente entre España, Cuba y los Estados Unidos" (307).

"La Actualidad" sembla molt influïda pel federalisme dels darrers anys de Pi i Margall, que intentava unir federalisme i nacionalisme, però es mostrava molt distant, per exemple, davant les "Bases de Manresa", perquè les considerava poc democràtiques i excessivament tradicionalistes (308).

Les idees de Pi i Margall varen tenir una certa influència a Mallorca, no solament entre els republicans federals, sinó també entre els escriptors modernistes regionalistes. Diverses publicacions es feren ressò de les seves opinions.

Així, el setembre del 1898, el diari conservador "La Correspondencia" reproduí les declaracions de Pi i Margall a "El Imparcial", perquè tenien gran interès, "en estos momentos que las ideas de emancipación en sentido regionalista se agitan en Ma-

llorca". Sobre la qüestió regional, el líder federal afirmava que:

"Desde el principio de la guerra aconsejé que se dieran a Cuba la autonomía, no la autonomía tal como la han entendido los conservadores y los liberales, sino la autonomía tal como la ha defendido siempre el Partido federal. Cuando la ví otorgada por los liberales, la calificué de insuficiente y tardía, y manifesté que se le debía haber ofrecido a los insurrectos como condición de paz. Luego que la vi rechazada, y á los Estados Unidos resueltos á intervenir en la cuestión, encarecí la necesidad y la urgencia de negociar con los rebeldes sobre la base de la independencia". (309)

Mig any més tard, el diari gamacista "El Día", informava d'un discurs de Francesc Pi i Margall a l'Associació de la Premsa, davant un nombrós públic. El vell cap republicà federal assenyala que la "unidad nacional" s'havia fet sense tenir en compte les regions i que la conquesta d'Amèrica havia estat un altre error: "fatales fuimos para los americanos y fatales para nosotros mismos". Respecte a la qüestió cubana, afirmà que:

"Cuando en nuestras posesiones americanas se despertó el espíritu de independencia, con el ejemplo de los Estados Unidos, España debió preparar sus colonias para alcanzar esa independencia y así nos hubiéramos evitado tantas y tan sangrientas guerras". (310)

Pi i Margall va tenir una certa relació amb les publicacions regionalistes mallorquines. "Nova Palma" publicà, el novembre del 1898, una carta de Pi que encoratjava aquesta publicació regio-

nalista i assenyalava els avantatges que per Mallorca suposaria un règim autonòmic.

Al mateix número, li va contestar Gabriel Alomar, el qual acceptava el magisteri del patriarca del federalisme, però puntualitzava alguns aspectes. Alomar era favorable al dret d'unió i de secessió per a les regions, mentre que Francesc Pi i Margall s'oposava "a toda idea de separatismo" (311). Posteriorment, el febrer del 1900, aquesta carta fou reproduïda per "La Veu de Mallorca" (312), una publicació molt vinculada, com ja hem dit, al republicanisme federal.

Va esser dins el context de la crisi colonial del 1898, i com una escissió de la Unió Republicana, que aparegué un efímer Centre Regionalista de Mallorca, l'abril del 1898, impulsat sobretot per Lluís Martí. Es tracta de la primera organització política nacionalista creada a Mallorca.

El Centre Regionalista de Mallorca intentà redactar un codi de la "Regió Balear", i els seus militants més moderats demanaren l'extensió a les Balears dels avantatges del programa descentralitzador de Polavieja (313), mentre que els més radicals seguien defensant la vella consigna de l'estat federal i de pactar concerts econòmics amb l'estat d'igual a igual.

Poc després de la seva creació, quan va creure que la Unió Republicana acceptaria els seus principis nacionalistes, el Centre Regionalista s'hi dissolgué. No sense problemes, ja que alguns republicans abandonaren la Unió Republicana a causa de la incorporació dels regionalistes (314).

L'actitud de la Unió Republicana fou ambigua davant el fet nacional, però sembla que, després de la crisi del 98, es va revitalitzar al mateix temps que es decantava més clarament cap al regionalisme (315).

El febrer del 1898, i davant la crisi econòmica de finals de segle, el diari "La Unión Republicana" demanà la unió dels mallorquins, sota les bases:

"Mallorca para los mallorquines.
Mallorca republicana". (316)

Mig any després, aquest diari rebutjava el regionalisme de les "Bases de Manresa", però

"Si se entiende por regionalismo una independencia más o menos completa de Mallorca, bajo un régimen republicano, o sea del gobierno del pueblo, quedando fuera de discusión el sufragio universal, las libertades de cultos, de imprenta, de asociación, de manifestación y de trabajo, la supresión del servicio militar forzoso o sea ¡Abajo las quintas!, la separación de la iglesia del Estado, o sea, que el que quiera misa que la pague, y demás dogmas democráticos que constituyen la esencia del partido republicano, en términos tales que el objetivo de éste es ponerlos en práctica; claro que somos ultra regionalistas hasta la pared de enfrente, y desde muchos años antes de que nacieran los que hoy agitan la idea". (317)

El novembre del 1898, el diari "La Unión Republicana" va protestar enèrgicament perquè "La Almudaina" no havia inclòs a Antoni Villalonga, quan havia demanat a tota una sèrie de figures rellevants de Mallorca, que es pronunciassin sobre la qüestió re-

gional.

Llavors, segurament, el líder històric dels republicans federals tornava formar part del partit d'Unió Republicana. El diari reclamava pels republicans una llarga trajectòria regionalista:

"El amor a la tierra ha sido y es nuestra divisa y este sentimiento, salvo el superior de la autonomía individual, es el desideratum del partido republicano de Mallorca con títulos tan evidentes para el público como la labor de veinte y cinco años". (318)

Poc després, el director de "La Almudaina", Miquel dels Sants Oliver, esmenà el seu "oblit" i demanà l'opinió d'Antoni Villalonga. Aquest respongué remarcant els seus ideals autonomistes:

"Presintiendo que sólo el gobierno del pueblo por el pueblo, basado en la autonomía municipal y regional, podía prevenir los males que nos afligen y las inmensas catástrofes a que nos ha conducido el centralismo monárquico, he profesado siempre la doctrina federalista dentro de la forma republicana, única que considero capaz todavía de salvar nuestra patria". (319)

A les eleccions a Corts d'abril del 1899, els republicans formaren part de la Coalició Liberal, amb els liberals dinàstics, weyleristes i romeristes. El seu candidat, Epifani Fàbregas, obtengué 10.374 vots a Mallorca (320). Aquesta coalició també va funcionar a les eleccions municipals de maig del 1899, que foren un èxit pels republicans, perquè aconseguiren situar diversos re-

gidors a Palma, entre ells Lluís Martí (321).

A començaments del 1900, un cop integrats els membres del Centre Regionalista a la Unió Republicana, encara es reforçà més el caràcter regionalista del republicanisme illenc (322).

El regidor republicà i regionalista Lluís Martí, fou enviat per l'Ajuntament de Palma a Catalunya per estudiar problemes d'administració i relacionar-se amb entitats econòmiques i polítiques catalanes. Lluís Martí arribà a propugnar un autogovern per a les Balears:

"Anem endavant, caminem amb constància. No hi ha dubte. No hi ha dubte: Catalunya, València y Mallorca arribaran a governar-se totes soles". (323)

El regionalisme estava llavors present en els actes republicans. Així, quan el febrer del 1900, parlaren Antoni Villalonga, Francesc García Orell i Joan Torrandell en un miting a Lluçmajor, aquest darrer afirmà:

"Noltros no cercam els partidaris d'un bando o de s'altre, no; cercam els mallorquins; sols amb aquests mos volem entendre". (324)

El març d'aquest mateix any se celebrà a la Soledad (Palma) un altre miting, on intervingueren Antoni i Francesc Villalonga, Lluís Martí i Jeroni Pou. Aquest demostrà:

"Sa necessitat de què totes ses regions s'unesquin per combatre s'enemic comú, o siga el Madrid de ses pirateries" (325).

De totes maneres, i com ja hem assenyalat, el regionalisme no era unànimement acceptat. Així, quan se celebrà el XXVII aniversari de la proclamació de la I República, en el Centre Republicà de Palma, es realitzà un acte de marcat caràcter regionalista. Fins i tot, després de tocar la Marsellesa, l'Orfeó Republicà tocà l'himne dels Segadors:

"que es numerós públic coratjà an
es fort i ben resolt crit de:
bon cop de falç,
defensor de la terra
bon cop de falç". (326)

Però hi va haver un orador, Benet Pomar, que afirmà no esser regionalista, però sí, i amb totes les seves forces, republicà federal (327).

Posteriorment, i ja passada l'eufòria regionalista, el 1904, el periòdic "El Gorro Frigio", "organo de la Juventud Republicana", publicà un article d'un tal Fabià Vidal, que lloava la intervenció nord-americana a Cuba, perquè havia transformat l'Illa i l'havia posat "a la cabeza de las naciones sudamericanas". S'havia desterrat el vòmit, millorat les condicions de la classe obrera i ara els cubans gaudien de llibertat social i política. Per a Vidal, la causa de la insurrecció cubana fou l'opressió dels "políticos fracasados" (328).

Encara el 1919, el republicà federal Benet Pons Fàbregues demanava per Mallorca l'autonomia que espanya havia concedit a Cuba i Puerto Rico el 1897 (328 bis).

8.3.3. LA DEFENSA DE LA LLENGUA I DE LA CULTURA DE MALLORCA (1898-1900)

Malgrat que el procés castellanitzador continuava la seva marxa (329), el 1898 es va produir una certa reacció mallorquinista. La fita més clara fou la instauració d'una càtedra de llengua mallorquina al Seminari de Mallorca.

El bisbe Pere Joan Campins (330), va promulgar un nou pla d'estudis per al Seminari, el 20 de setembre del 1898. Incloïa les assignatures de "Lingua et Litteratura Maioricencis" i d'Història de Mallorca. Aquestes dues noves càtedres foren confiades a mossèn Antoni Maria Alcover (331) i a mossèn Mateu Rotger (332). Fou la primera càtedra de llengua catalana instituïda pels bisbes d'arreu dels Països Catalans.

El català guanyà un cert reconeixement per part d'algunes institucions. Així el 31 de desembre del 1897, Miquel dels Sants Oliver va parlar per primera vegada en català a Palma en un cerimònia pública i oficial (333). El novembre del 1899, el Col·legi Oficial de Metges de Balears admeté per primera vegada el català com a llengua de treball (334).

A l'Ajuntament de Palma, Lluís Martí va fer, l'agost del 1899, una calorosa defensa de la necessitat que el secretari sabès parlar i escriure "en mallorquí" (335). El gener del 1900, l'Ajuntament va admetre que els regidors parlassin en mallorquí.

Fins i tot es va donar el cas insòlit que el batle de Palma, Enric Lladó, s'adrecés en mallorquí, per escrit, a alguns diaris (336). Lluís Martí intentà, el 1900, des del seu lloc de regidor, que l'homenatge a Jeroni Rosselló es fes en català (337).

L'ús del català dins la política va conèixer un cert increment. Però aquest augment es va deure pràcticament a un únic partit, la Unió Republicana.

Sabem que en el míting republicà del 14 de febrer del 1900, la majoria dels parlaments es feren en català. Poc després, en un altre míting republicà a Lluçmajor, parlà "en mallorquí" un orador que no s'havia atrevit a fer-ho fins llavors: Francesc García Orell (338). L'abril del 1900, en el Centre de la Unió Republicana, es va realitzar un míting conjunt de mallorquins, catalans, i valencians, "en nuestra lengua catalana" (339).

Malgrat que la premsa diària va seguir essent exclusivament en castellà, així com bona part de la resta de les publicacions periòdiques, el català va realitzar alguns progressos. Es va tornar a publicar el setmanari "La Roqueta", en la seva tercera època (1898-1901), en un nou intent de difondre la llengua i la cultura mallorquines.

Des d'una òptica més conservadora i clerical, es publicava en català i en castellà "Mallorca Dominical" (1897-1901). El 1898, aparegueren "Nova Palma" i "Pla y Muntanya". De la primera ja n'hem parlat com a una de les principals publicacions dels intel·lectuals regionalistes i modernistes. "Pla y Muntanya"

(1898-1899) era una revista destinada als propietaris agrícoles, de marcat caràcter anticontralista i redactada completament en català (340). Una altra publicació mallorquina, majoritàriament en català i dedicada a la pagesia, era "Es pagés mallorquí", publicada el 1899 per Antoni Garcias Vidal (341). I l'any següent aparegué "La Veu de Mallorca", el primer intent de popularitzar el mallorquinisme polític (342).

A més, continuava el procés de catalanització del món literari de Mallorca, iniciat amb la Renaixença (343). Va esser durant aquests anys quan mossèn Antoni Maria Alcover va començar a publicar els "quaderns" de Rondaies Mallorquines. El Nadal del 1895, n'aparegué el primer quadern, amb una tirada de 1.000 exemplars. Dos anys més tard, sortí el segon tom, amb una tirada de 1.300 exemplars, i es reedità el primer (altres mil exemplars). El 1898, n'aparegué el tercer tom.

També fou durant aquests anys quan mossèn Antoni M. Alcover projectà la realització d'un diccionari exhaustiu de la llengua catalana. El 5 de novembre del 1900, llegí la "Lletra de Convit", invitació pública a treballar en aquest diccionari (344).

El 1897, Joan Alcover, que fins al 1903 no adoptà definitivament el català com a llengua literària, publicà un article a "La Veu de Catalunya", clarament favorable a la "llengua nadiua" (345).

8.4. LES REPERCUSSIONS IDEOLOGIQUES DE LES GUERRES DE CUBA I
DE LES FILIPINES A MENORCA

A continuació veurem la positura de l'església i de les principals publicacions periòdiques de Menorca davant les guerres colonials del període 1895-98.

8.4.1. L'ESGLÉSIA DE MENORCA DAVANT LA GUERRA DE CUBA

A Menorca, com a Mallorca i a la resta de l'Estat Espanyol, l'església va donar un decidit suport a la causa espanyola.

Arran de l'efímera pacificació de les Filipines amb la pau de Biac-Na-Bató, el gener de 1898 se celebrà un solemne tedèum a la catedral de Ciutadella (346).

Poc després, quan el conflicte amb els Estats Units semblava imminent, el bisbe de Menorca, Salvador Castellote Pinazo, no dubtà en afirmar que "está de nuestra parte la justicia en la causa que defendemos" (347).

Un cop esclatada la guerra amb els Estats Units (abril de 1898), qualificà el conflicte de guerra d'independència i als nord-americans d'heretges:

"Carísimos hijos: las esperanzas de que pudiera tener solución pacífica y honrosa el conflicto de España con los Estados Unidos se desvanecieron; la mediación del Vicario de cristo en la tierra, interpuesta para impedir que dos pueblos se lanzasen a la pelea, ha sido desestimada por nuestros rivales, y han fracasado igualmente las negociaciones de las potencias europeas encaminadas al mismo fin. A estas horas ha corrido ya abundante, generosa y como siempre heroica la sangre española en defensa del honor de nuestra bandera, nunca impunemente ultrajada, para impedir que extranjeros y herejes profanen con su planta el territorio nacional, y vamos á terminar el siglo XIX del mismo modo que lo comenzamos, luchando por nuestra independencia" (348).

Al "Boletín Oficial del Obispado de Menorca", abunden les referències al patriotisme espanyol i a l'honor "nacional". L'enemic nord-americà és "procaz y desenfrenado". S'exhorta els fidels a pregar per la "nación española" i es publiquen les llistes de donatius per a la Subscripció Nacional pel Foment de la Marina i Despeses de Guerra.

El setmanari catòlic "El Grano de Arena" anava encara més lluny. Denunciava l'autonomia, la maçoneria, el Partit Liberal i els Estats Units.

Posava especial èmfasi en criticar l'autonomia recentment concedida a Cuba:

"No parece sino que aquí solo tienen derecho a la vida los autonomistas, los separatistas (...). Al menos son los únicos que mantenemos muy gorditos y descansados" (349).

Com altres publicacions catòliques, "El Grano de Arena" dedicava molta d'atenció a la situació de les Filipines. Així, quan el govern liberal parlà de reformes a les Filipines, aquest setmanari les criticà d'una forma furibunda i arribà a comparar els liberals espanyols als independentistes tàgals. També afirmà que l'Estat Espanyol perdria les Filipines per mor del ministre d'Ultramar, el liberal Segismundo Moret (350)

8.4.2. LA PREMSA MONARQUICA

El principal diari que es publicava a Menorca a finals de segle era "El Bien Público", fundat a Maó el 1873. De caràcter conservador, sovint insertava articles de polítics com Francisco Silvela o Romero Robledo.

"El Bien Público" no va escapar a l'onada de patriotisme espanyolista de la primavera de 1898:

"El león español ha sido herido por la calumnia vil y cobarde; ha sido insultado indignamente por una canalla soez; intenta abatirlo una nación, grande, por el número de sus habitantes; pequeña, medida por su valor y vergüenza: pero nosotros los españoles no hemos de temer su arrogancia, pues si el genio generoso de nuestra privilegiada raza supo pasear triunfante por ambos hemisferios la bandera que tremoló en Covadonga y en Navas de Tolosa (...) hoy sabrá (...) dar la más completa lección de honor (...) á esos norte-americanos que injustamente se han entrometido en nuestros asuntos ignorando sin duda el frío que causa á los cobardes el tener ante su pecho la acerada punta de las bayonetas españolas" (351).

"El Noticiero", de Ciutadella, subtitulat "Hoja diaria de telégramas, noticias y avisos", també va publicar articles a favor de la guerra i de la causa espanyola:

"¿Qué hay guerra...? No importa dónde.
¡Allí a morir o a vencer!
Aquí ninguno se esconde.
España entera responde
en cuanto llama el deber" (352).

Però també va publicar algun article contrari a la guerra, com una "Carta de Madrid", signada per García Fernández, reproduïda segurament d'un diari madrileny. En aquesta carta s'afirmava que:

"lo popular en España es que la guerra termine, no por cobardía del país, sino porque la guerra de Cuba hecha por peninsulares es un absurdo, que ninguna nación ha realizado, porque sin ejércitos coloniales no se pelea en la Colonia ni en clima en que los europeos no pueden vivir" (353).

8.4.3. EL POEMA "EL SOLDAT ESPANYOL"

El 1906, vuit anys després d'acabada la guerra de Cuba, la "Revista de Menorca" (354) publicà un llarg poema, en català literari, de Jaume Pomar Fuster. Es titula "El soldat espanyol", i narra la desventurada història d'un jove que deixa la seva mare i la seva estimada per anar a lluitar a Cuba. En aquesta illa, a la manigua, morirà heroicament defensant la bandera espanyola.

El to d'aquest poema és d'un nacionalisme espanyol abrandat. així quan la mare es planteja:

"-De nostro goig Espanya trenca els llaços
¿no l'hem de malahir?

El fill contesta decidit:

"-!Callau, per Deu, qu'estau com enloquides!...
Per Espanya es ma vida, y cent mil vides
si les pogues tenir"

La guerra contra l'Eestat Espanyol és qualificada d'injusta i fa una apologia de la colonització d'Amèrica:

"l'hi hem dat ser del nostro ser
y sang de la nostra sang,
llevors de la vida moderna,
costums, universitats,
relligió, còdics, lleys
nostra llengua nacional"

També té paraules d'elogi per a les forces espanyoles:

"Vestits de roba llistada
capell de palla en el cap...
!com aquells soldats de Cuba
mes sufrits no n'hi haurà may!" (355).

8.4.4. "EL PORVENIR DEL OBRERO"

Aquesta publicació, de periodicitat mensual, va aparèixer a Maó el setembre de 1898. Inicialment, va esser editada pel republicà Bartomeu Briones Mesa, com a òrgan de la societat cooperativa "El Porvenir del Obrero". El mes d'octubre de 1899, aquest periòdic va passar a esser l'òrgan de l'associació llibertària Agrupació Germinal sota la direcció del maonès Joan Mir i Mir (1871-1930). Tenia una tirada de 200-400 exemplars (356).

"El Porvenir del Obrero" va denunciar, acabada la guerra,

"la pasividad inconsciente con que centenares de miles de familias permitían que les fuesen arrancados de su seno los mozos en la flor de la edad, para ser llevados á morir sin gloria en las colonias, que otros, los que no han corrido ningún peligro, habían sublevado con su administración escandalosa".

Davant aquesta situació, li corresponia "al pueblo español" fer justícia, regenerar la pàtria contra els "generales políticos", els bisbes i els vividors.

A més, veu amb simpatia "al infeliz Rizal" i afirma que el govern espanyol és tan reaccionari que ha fet despertar simpaties cap als rebels cubans i filipins (357).

Respecte a la qüestió regional, Joan Mir

"no desdiu un tret important de l'anarquisme espanyol del segle XIX: la negació de les pàtries burgeses, i mai no acabà de comprendre la complexitat de la qüestió nacionalista" (358).

Amb tot, el 1900, Joan Mir es mostrà favorable a un regionalisme, qualificat de modernista, que no contradigués els principis anarquistes de la revolució internacional. El març de 1900, participà amb el republicà federal mallorquí Lluís Martí i el periodista català Lluís Figuerola, en un míting regionalista en el saló-teatre de la Unió Republicana.

Joan Mir no esperava res dels militars, als quals considerava un instrument del govern per reprimir el poble. Està d'acord amb el comte de les Almenas, que exigia responsabilitats als militars causants de "nuestras ignominiosas derrotas". El 1903 fou jutjat per haver reproduït un article de L. Bonafoux d'"El Heraldo de París", sobre Valerià Weyler.

8.5. LES REPERCUSSIONS IDEOLOGIQUES DE LES GUERRES DE CUBA I DE LES FILIPINES A EIVISSA

A Eivissa les guerres de Cuba i de les Filipines no foren qüestionades per ningú i suposaren un esclafit de patriotisme espanyol. L'estiu de 1898, quan es temia un atac nord-americà, va prendre força un "eivissenquisme" de caràcter antimallorquí i espanyolista.

8.5.1. EL "DIARIO DE IBIZA"

Aquest diari fou l'única publicació que s'edità a Eivissa durant tot el temps que va durar la guerra de Cuba (359). De caràcter dinàstic (360), es va mostrar favorable a la guerra de Cuba, si bé fou molt crític amb el general Weyler, del que s'afirmava que era "feroz y sanguinario" i que no havia acomplert el termini que ell mateix s'havia proposat per a pacificar Cuba (361).

El "Diario de Ibiza" no s'oposà a l'autonomia que entrà en vigor a Cuba el gener de 1898, però assenyala que

"La autonomia ha ido a destiempo, resulta una oferta cuando debió ser una concesión á reiteradas solicitudes y probados merecimientos" (362).

Com molts d'altres diaris, a partir d'abril del 1898, fou visceralment anti-nord-americà:

"!Intervenir en Cuba los Estados Unidos!. España también debe intervenir en nombre de la humanidad ultrajada en ese pueblo de bandidos, de desahuciados, escoria del género humano arrojado al otro lado del Océano por el vicio, el crimen, la codicia y la fuga procelosa del hogar yu de la patria. (Espanya ha d'intervenir) en el campamento de bárbaros que ha exterminado á tres millones de inocentes indios habitantes de las praderas" (363).

I considerà inevitable la guerra amb els Estats Units:

"Ha sonado la hora de combatir: llego el momento de morir ó vencer. Basta ya de vilipendio" (364).

Durant la guerra hispano-nord-americana (abril-agost de 1898), el "Diario de Ibiza" publicà sovint poemes patriòtics, radicalment favorables a la causa espanyola (365). Arran de les primeres derrotes espanyoles, varen aparèixer diversos articles que exaltaven la història castellano-espanyola. Així a l'article "Glorias de España", es rememoraven els grans personatges considerats espanyols, des de "Pablo Quintiliano" al general Castaños, passant per "San Isidoro" i el "Cid Campeador", sense oblidar "Raimundo Lulio" i "Antonio Barceló" (366).

Només a mitjan juliol, quan ja era segura la derrota espanyola, començaren a sortir alguns articles favorables a la pau, com els titulats "¡Basta ya!", reproduït de "El Noticiero Universal" de Barcelona, i "En favor de la paz" (367).

8.5.2. "LA BANDERA DE IBIZA"

Aquesta publicació fou un setmanari que només es va publicar a la ciutat d'Eivissa entre maig i octubre del 1895. De caràcter "eivissenquista", volia un bisbat propi per Eivissa (368), i era favorable al candidat a diputat per Eivissa del Partit Liberal Joan Roman Calbet, contra el candidat foraster i conservador Velasco Ibarrola (369).

"La Bandera de Ibiza" també era favorable a la guerra de Cuba, i el 26 de setembre de 1895, publicà un llarg poema sobre un soldat que anava a lluitar a Cuba:

"Adiós, mi madre querida;
bien cumpliré mi servicio,
que entre el guerrero bullicio
sabré, al ir tras la victoria,
ganar la cruz de la gloria
o la cruz del sacrificio"

8.5.3. L'EIVISSENQUISME DE 1898

La crisi de l'estiu de 1898, quan a Eivissa, com a la resta de les illes Balears, es tenia por d'un atac nord-americà, provocà l'agudització d'un "eivessenquisme" de caràcter espanyolista i antimallorquí (370). En aquesta ocasió el punt clau de la controvèrsia contra Mallorca era la qüestió dels reforços que s'havien de trametre des de la Península a les illes Balears:

"Muy bien merece esta desdichada isla, si es que considera que en el corazón de sus habitantes late aun sangre española, que el gobierno de S. M. que rige hoy los destinos de la Nación, salga de una vez de la vergonzosa inercia é incomprensible desprecio, con que los anteriores han mirado constantemente á aquel hermoso y rico peñasco (...). Inercia secundada indignamente por las personas influyentes en la política de la capital de la provincia, que haciendo muestra de un egoismo sin límites, procuran aceptar todo para la mayor de lsa Baleares, sin dejar nada para la humilde Ibiza" (371).

Els eivissencs es queixaven que a Palma es donàs més importància a la defensa de Cabrera que a la d'Eivissa. Des d'aquesta illa, constantment, es sol·licitaven reforços, sobretot artilleria i algun vaixell de guerra,

"pero somos hijos menores y desheredados de nuestra madrastra Mallorca y como el pez gordo se come al pequeño, con su influencia, su manía y sus tragaderas; Mallorca se ha tragado medio batallón con su plana mayor (es refereix al batalló de Wad Ras que va arribar, icomplet, a Eivissa el 25 d'abril

de 1898), no se ha visto aquí un artillero, ni un ingeniero, ni un cañón y hemos quedado reducidos a una guarnición de dos compañías de infantería" (372).

8.5.4. L'ESGLÉSIA D'EIVISSA DAVANT LA GUERRA DE CUA

Com a la resta de l'Estat Espanyol, l'església d'Eivissa celebrà la momentània pacificació de les Filipines (febrer de 1898), i exhortà els seus fidels que demanassin a déu auxiliis per a Espanya (abril de 1898). El vicari capitular de la seu vacant d'Eivissa, Manuel Palau (373), manifestà que

"Amamos la patria sobre todas las cosas de la vida. Después del sentimiento de la religión no hay en un pecho cristiano otro sentimiento mejor arraigado que el sentimiento de patria (...). Dios ha infundido el sentimiento de la religión y el sentimiento de la patria. Glorioso y santo es morir por la religión. Glorioso y santo es morir por la patria. Y no habría ninguno de nosotros que no diera su vida por salvar el honor y la independencia de la patria" (374).

L'octubre de 1898, es va fer a Eivissa una processó com a culminació d'una novena al sant Crist del cementeri. Aquesta processó va tenir caràcter de rogativa:

"Fué su objeto rogar á Dios por la regeneración de nuestra desgraciada patria, la católica España" (375).

8.5.5. LA MORT DE VARA DEL REY

L'ambient favorable a Eivissa a la guerra de Cuba va culminar amb la repercussió que va tenir a l'illa l'heroica mort de Joaquí Vara de Rey y Rubio (376) a El Caney (Santiago de Cuba), el primer de juliol de 1898. Vara de Rey havia nascut a Eivissa. El seu pare era un capità andalús de guarnició a l'illa, i la seva mare era natural de Logronyo.

De tot d'una ningú relacionà el general amb Eivissa, però el 6 de juliol el corresponsal a Madrid del "Diario de Ibiza" comunicà que Vara de Rey havia nascut a Eivissa. Poc després, el 22 de juliol, aquest mateix diari proposà que l'Ajuntament d'Eivissa dedicàs un carrer a qui havia trobat una "gloriosa muerte en Santiago de Cuba". El 12 de setembre l'Ajuntament li dedicà el carrer que fins llavors s'anomenava d'Argüelles. El consistori eivissenc també prengué l'acord d'enviar el condol a la seva viuda (377).

Per altra banda, la mare del general envià a Eivissa un retrat del seu fill, que l'Ajuntament d'Eivissa va trametre a un pintor de fora de l'illa, sembla que al mallorquí Joan Fuster, perquè realitzàs un retrat a l'oli, de mida natural, per col·locar-lo a la sala de l'Ajuntament (378).

Posteriorment, va sorgir la idea de dedicar-li un monument pagat per subscripció popular. Es va crear una Comissió Executiva del Monument a Vara de Rey (379) i el municipi d'Eivissa va cedir els terrenys pel monument.

A partir del 31 de desembre de 1899, "El Correo de Ibiza" publicà una sèrie de composicions en vers i en prosa en honor de

Vara del Rey. Hi col·laboraren, entre d'altres, Felip Curtoys, Francesc Escanella, Guillem Ramon, Plàcid Pereyra, Emili C. Buil, Josep Puget i Joan Ferrer.

El 1902 es posà la primera pedra del monument de Vara de Rey. Aquest monument consta d'un grup escultòric principal, format pel general ferit de mort, amb l'espasa en alt, i un guerriller espanyol que el sosté. Hi ha dues figures secundàries que representen la glòria i Espanya.

Aquestes estàtues foren realitzades per l'escultor català Eduard B. Alentorn, que utilitzà 9.000 kilos de bronze. Les figures principals es troben sobre un pedestal, obra de l'arquitecte barceloní August Font i Carreras. El monument va costar 57.500 pessetes, que foren recaptades mitjançant una subscripció "nacional".

El monument a Vara de Rey fou inaugurat pel rei Alfons XIII el 25 d'abril de 1904 (380).

NOTES DEL CAPITOL 8

- (1) Vegeu per exemple, DIVERSOS AUTORS (1984): Selección de lecturas de historia de Cuba. (II volums), Editora política, La Habana, i DIVERSOS AUTORS (1984): Los monopolios extranjeros en Cuba 1898-1958. Editorial de Ciencias Sociales, La Habana.
- (2) Vegeu GUERRA, Ramiro (1972): Guerra de los 10 años. Editorial de Ciencias Sociales, La Habana, II volums.
- (3) Són bàsics FONER, Philip S. (1975): La guerra hispano/cubano/americana y el nacimiento del imperialismo norteamericano. Akal, Madrid, II volums; i COMPANYYS MONCLUS, Julián (1989): De la explosión del Maine a la ruptura de relaciones diplomáticas entre Estados Unidos y España (1898). Estudi General de Lleida, Lleida.
- (4) El text d'aquest tractat el podeu trobar a DIAZ-PLAJA, Fernando (1983): Historia de España en sus documentos. Cátedra, Madrid, p. 478-480.
- (5) Vegeu per exemple, CIERVA, Ricardo de la (1980): Historia general de España. Revolución. Restauración y Dictadura. Planeta, Madrid, p. 117-146.

- (6) SERRANO, Carlos (1984): Final del Imperio. España 1895-1898. S. XXI, Madrid, p. 140.

Juan Valera y Alcalá Galiano (Andalusia 1824-Madrid 1905), fou escriptor, diplomàtic i polític. Ocupà els càrrecs de diputat, senador i sots-secretari d'estat. Conreà tots els gèneres literaris i excel·lí en la novel·la.

- (7) TERMES, Josep (1987): Història de Catalunya. De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil. 1868-1939. Edicions 62, Barcelona, p. 130-162.

Sobre les "Bases de Manresa", vegeu per exemple, TERMES, Josep/ COLOMINES, Agustí (1992): Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme. Generalitat de Catalunya, Barcelona; i PEREZ-FRANCESH, Joan (1989): El centenari de les Bases de Manresa. "Serra d'Or", Barcelona, número 357, p. 12-18.

- (8) CACHO VIU, Vicente (1984): Els modernistes i el nacionalisme cultural (1881-1906). Edicions La Magrana, Barcelona, p. VI, on cita BROSSA, Jaume (1906): El nacionalisme en l'art i en la literatura. Conferència a l'Ateneu Barcelonès, 6 i 27 de novembre del 1906. La Neotipia, Barcelona, p. 23.

- (9) ALOMAR, Gabriel (setembre del 1898): Els dos esperits. "Catalònia", Barcelona, número 1. També fou publicat, traduït al castellà, a la revista "Nova Palma" (Palma, novembre del 1898). Es pot trobar reproduït a CACHO, V.: Op.

Cit. nota 8, p. 185-192; i a ALOMAR, Gabriel (1988): Sobre liberalisme i nacionalisme. Moll, Palma de Mallorca, p. 37-48. Els paràgrafs entre parèntesi foren suprimits per la censura.

- (10) MARAGALL, Joan (1912): Obres completes. Gustau Gili, Barcelona.
- (11) VILAR, Pierre (1984): Estado, nación, patria en España y Francia. 1870-1914. "Estudios de Historia Social", Madrid, número 28-29, p. 35.
- (12) Vegeu principalment PEÑARRUBIA I MARQUES, Bel (1980): Mallorca davant el centralisme. Curial, Barcelona, p. 47-51.
- (13) Malgrat el foralisme que afirmaven defensar.
- (14) Excepte el republicans federals, molt minoritaris.
- (15) Que tenia algunes personalitats d'idees regionalistes.
- (16) CARDONA, Gabriel (1983): El poder militar en la España Contemporánea hasta la guerra civil. S. XXI, Madrid, p. 18, 19 i 20.
- (17) Només en certa manera "exterior", ja que almenys teòricament, la majoria de les guerres en què participà

l'exèrcit espanyol es feren sobre territori espanyol.

- (18) Relativament "interiors". Sabino Arana considerava que Euskadi era més "exterior" que Cuba a l'estat castellano-espanyol. Vegeu SERRANO, C.: Op. Cit. nota 6, p. 120 i 121.
- (19) CARDONA. G.: Op. Cit. nota 16, p. 20 i 25.
- (20) Ibid. p. 25 i 40. El 20 d'abril del 1895, ja és declararen il·lícites les associacions "separatistes" a Catalunya. Vegeu també BALLBE, Manuel (1983): Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983). Alianza Editorial, Madrid, p. 285.
- (21) PAYNE, S. G. (1963): Los militares y la política en la España Contemporánea. Ruedo Ibérico, París, p. 78.
- (22) Ibid., p. 75.
- (23) Com indica PENARRUBIA, B.: Op. Cit. nota 15, p. 214. La síntesi d'història militar de Mallorca d' ESTABEN RUIZ, Francisco (1978): De lo bélico mallorquín. Fuerzas militares de Mallorca. Arquitectura militar insular. A Historia de Mallorca, Palma, volum VIII, p. 91-241, no tracta aquests aspectes. Encara no tenim cap monografia rigorosa sobre el paper social, polític i cultural dels militars a Mallorca.

- (24) SAEZ ISERN, Francisco (1989): Ciudadanos de primera. El cuerpo electoral mallorquín en el siglo XIX. 1837-1899. (Tesi doctoral inèdita), Universitat de les Illes Balears, volum II, p. 310-314.
- (25) Ibid., volum I, p. 235, 237 i 239.
- (26) Vegeu l'apartat 8.2.4. Alguns militars mallorquins es destacaren pel seu castellanisme. N'és un bon exemple Miquel Villalonga Pons, nascut a Palma el 1899 i mort a Bunyola el 1944. Ha estat estudiat darrerament per SOCIAS COLOMAR, Margalida (1992): Miquel Villalonga, entre la nostalgia y el olvido. Mallorca.
- (27) Com ja va assenyalar MELIA, Josep (1977): La nació dels mallorquins. Selecta, Barcelona, p. 270.
- (28) Per a un primer acostament, podeu consultar WEYLER Y NICOLAU, Valeriano (1910): Mi mando en Cuba. Imprenta Litogràfica Felipe González Rojas, Madrid, V volums; SANTANER MARI, Joan (1985): General Weyler. Ajuntament de Palma, Palma de Mallorca; ROMANO, Julio (1934): Weyler. El Hombre de hierro. Espasa-Calpe, Madrid; i DURAN PASTOR, Miquel (1985): Dilucidación de algunos aspectos de la ejecutoria de José Canalejas a través de sus comunicados al general Valeriano Weyler. "Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana", Ciutat de Mallorca, número 839, p.

407-421. Sobre la seva actuació a Cuba, vegeu la sisena part "El general Weyler a Cuba".

- (29) AYUNTAMIENTO DE PALMA (1908): Notas de Acuerdos Municipales desde 1815 á 1907. Palma, p. 156.
- (30) FONT OBRADOR, Bartolomé (1966): Cien años de vida local. Lluçmayor, p. 96. El general Weyler també té vies públiques dedicades a s'Arracó, Inca, Manacor, es Pla de na Tesa, Santa Eugènia i Maria de la Salut, però ignoram en quina data es posaren.
- (31) (1897): Meeting de la Unió Republicana celebrado el día 14 de febrero de 1897. Establecimiento Tipográfico del Comercio, Palma de Mallorca. Discurs de Benet Pomar, p. 32.
- (32) Ibid., Discurs de Jeroni Pou, p. 47.
- (33) ZAFORTEZA Y MUSOLES, Diego (1988): La Ciudad de Mallorca. Ensayo historico-toponímico. Ajuntament de Palma, volum V, p. 151. La discussió "fue muy viva, pues, así como la mayoría (...) opinaba y proponía, o censuraba el agasajo, prescindiendo del color político, y viendo sólo al General victorioso y paisano, otro sector veía en ello el agasajo político o antidinástico". A AYUNTAMIENTO DE PALMA: Op. Cit. nota 29, p. 169, s'indica que en aquesta sessió "No ha lugar á deliberar sobre adhesión a los festejos que se preparan al

general Weyler a su regreso de Cuba. Se desestima la proposición para que el Ayuntamiento visite al general".

- (34) El "Bellver" era un transatlàntic matriculat a Palma el 1880 i dedicat al transport de mercaderies i passatgers. Tenia 73'27 metres d'eslora, 9'16 metres de mànega i 6'80 metres de puntal.
- (35) "La Ultima Hora" (Palma). "Suplemento del 28 de noviembre de 1897". Reproduït a WEYLER, V.: Op.cit. nota 28, volum V, p. 456-465, amb el títol Recibimiento al General Weyler.
- (36) A los mallorquines. Palma, 27 de juny de 1898 (fullet solt). Aquest manifest fou reproduït íntegrament a "La Ultima Hora" del 12 d'agost del 1898, sota el títol Manifiesto Weylerista. Que sapiguem, "La Almudaina" (Palma) ni ho publicà ni recollí la notícia. Vegeu l'Apèndix Documental, apartat 11.7.1.2.
- (37) Vegeu GABRIEL, Pere (1976): El moviment obrer a Mallorca el segle XIX. (II) "Randa", Barcelona, número 2, p. 105-109. Sobre Joan Torrandell vegeu, PONS PONS, Damià (1981): Aproximació a Joan Torrandell (1869-1937). "Affar", Mallorca, número 1, p. 110-112. Damià Pons es refereix al manifest A los mallorquines, com "un text ambigu ja que, sense prescindir de la retòrica patriotera fabricada per la classe política dirigent (...), propugna una sèrie

d'objectius clarament progressistes i renovadors: foment de la industrialització, anticaciquisme, moralitat administrativa i protecció de la classe obrera", i a la presència de Torrandell entre els signants del manifest com una prova "de la seva desorientació ideològica". Vegeu també l'apartat 8.3.1. Sobre Josep Tous vegeu els apunts biogràfics de PALMER, José Agustín (sense data): Don José Tous Ferrer. In Memoriam 1859-1959. Palma de Mallorca.

(38) (1898): Estatutos del Círculo Weylerista de Palma de Mallorca. Imp. y Lib. de José Tous, Palma, p. 3. Vegeu l'Apèndix Documental, apartat 11.7.1.1.

(39) Poden veure el text de les targes d'invitació a "La Correspondencia" (Palma), 27 d'agost del 1898. Weylerismo. Anava signada pel secretari Gabriel Vidal. En aquest article també s'anunciava que "La Junta Directiva (del Cercle Weylerista), se reunirà el lunes para ir a Son Roca a visitar al General Weyler en la redacción de La Ultima Hora".

(40) Es tracta del pintor Joan Fuster Bonnin, nascut a Palma 1870 i mort el 1943, que conrà tots els gèneres pictòrics, si bé el paisatge fou el seu preferit. Exposà a Munic, Marsella i Buenos Aires, i almenys a partir del 1903, guanyà nombrosos premis. La seva obra s'inicià dins el realisme acadèmic, i evolucionà cap al vessant burgès del modernisme.

(41) Segons "La Ultima Hora", 31 d'agost del 1898. En el "Círculo Weylerista". Vegeu l'Apèndix Documental, apartat 11.7.1.5. Fins ara hem seguit aquest diari per a relatar l'acte weylerista del 30 d'agost.

Es important assenyalar que "La Almudaina", 31 d'agost del 1898, donà informació de l'acte, si bé sense tant de detall, i amb algunes diferències importants:

- "La Almudaina", afegeix un paràgraf a l'allocució de Weyler -que no du "La Ultima Hora"-, on el general afirma que, per les seves idees, "estoy dispuesto a luchar con todas mis fuerzas, deseando hacer una campaña con todo el rigor necesario".

- "La Almudaina", indica que Weyler va cloure el seu parlament "dando un viva España y á Mallorca, que fué contestado por todos los concurrentes".

Un tercer diari ciutadà "La Correspondencia", 31 d'agost del 1898, feia notar que l'acte weylerista tenia una gran importància, perquè el general Weyler es ficava clarament en política com "un rayo de sol que se abre paso entre las nebruras que envuelven el presente y el porvenir de España". El "Suplemento" d'aquest diari dedicà més d'una pàgina, de les dues que tenia, a aquest acte.

També recull la notícia, però més breument, "El Diario de Palma" (Palma), 31 d'agost del 1898. Indica que ells foren "atentamente invitados" a la reunió, i que l'acte "concluyó

vitoreando á España y á Mallorca".

(42) "La Ultima Hora", 31 d'agost del 1898. Lo que se decía ayer. que és la darrera part de l'article En el "Círculo Weylerista".

(42 bis) Joan Lluís Estelrich Perelló va nèixer a Artà el 1856 i va morir a Palma el 1923. Estudià dret a Barcelona i Madrid. Fou catedràtic de literatura als instituts de Sòria, Cadis i Palma. Traduí al castellà autors alemanys i italians. Fou contrari a la Renaixença i al catalanisme.

(43) Ibid., 16 de desembre de 1898. Centro Weylerista. La espada del general Weyler. Vegeu l'Apèndix Documental, apartat 11.7.1.6. "La Almudaina" del mateix dia recull, d'una manera més breu, la notícia amb el títol En el Círculo Weylerista."La Correspondencia", també el recull -El honor de Weyler- i afirma que en rebre l'espasa el general Weyler "firmó un pacto que tiene por única aspiración el bien de Mallorca".

(44) MELIA, Josep (1968): La Renaixença a Mallorca. Daedalus, Palma.

(45) Una crítica molt dura contra el weylerisme polític es troba a "El Día" (Palma), 5 d'abril del 1899, Partido Político. Els resultats de les eleccions municipals a Palma del 1899,

els podeu veure a GABRIEL, Pere (1973): El moviment obrer a Mallorca. Curial, Barcelona, p. 38; i els de les eleccions generals del 1898 a Mallorca, a SAEZ, F.: Op. Cit. nota 24, volum II, p. 414 i 448. Sobre la reunió al Cercle Weylerista vegeu "El Día", 10 i 11 d'abril del 1899.

- (46) Vegeu PEÑARRUBIA I MARQUES, Isabel (1991): Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923). Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 370-392.
- (47) "Diario de las Sesiones del Congreso de los Diputados", Madrid, 3 i 7 de juliol del 1891. Política en Cuba y Puerto Rico. (discurs davant les Corts).
- (48) SERRANO, C.: Op. Cit. nota 6, p.24-30.
- (49) "El Liberal" (Palma), 8 d'abril del 1899. Los conservadores mallorquines.
- (50) Per al conservadorisme a nivell estatal, vegeu MARTINEZ CUADRADO, Miguel (1969): Elecciones y partidos políticos de España 1868-1931. Taurus, Madrid, volum II, p. 572-679, i pels conservadors a Mallorca, GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 37, p. 105-106.
- Vet aquí unes pinzellades sobre alguns dels caps conservadors més destacats a Espanya i a Mallorca:

-Francisco Silvela milità en el Partit Conservador i fou ministre de la governació (1879 i 1890-91). Es distancià de Cánovas el 1892 i encapçalà una dissidència conservadora que el 1897, es convertí en la Unió Conservadora, amb la qual arribà al poder el març del 1899. Formà govern amb Camilo Polavieja i Manuel Duran i Bas. El seu ministeri caigué el setembre del 1900, però encara tornaria ocupar el poder entre el desembre del 1902 i el juliol del 1905. Es mostrà contrari al general Weyler i favorable a Martínez Campos. Vegeu PORTERO, Florentino (1983): Francisco Silvela, jefe del conservadurismo español. "Revista de Historia Contemporánea", Sevilla, número 2, p. 146-163.

-Joan Massanet i Ochando, natural de Palma, nasqué el 1831 i morí el 1901. Propietari, era silvelista des del 1887, segons Pere Gabriel. Havia estat diputat amb la Unió Liberal el 1863 i el 1864. El 1884, tornà esser elegit diputat pel Partit Conservador, i els anys 1891 i 1899, fou elegit senador. El 1896, tornà obtenir l'escó de diputat. El setembre del 1898, els conservadors es reuniren sota la seva presidència. Aquest mateix any era membre de la junta directiva del Cercle Weylerista. També fou governador civil de Conca, Sòria i Osca.

-Enric Sureda, també silvelista, fou el diputat més votat a les eleccions del 1899.

-Francisco Romero Robledo va nèixer a Antequera el 1838 i va morir a Madrid el 1906. Fou diputat per la Unió Liberal des del 1862. Contribuí a la Revolució de Setembre i,

posteriorment, a la Restauració canovista. Fou diverses vegades ministre amb Cánovas del Castillo, sobretot de governació, fins que el 1885 hagué de dimitir i trencà amb Cánovas. Encapçalà des de llavors una dissidència que no arribà a quallar com a partit. El 1890 es reintegrà al Partit Conservador i ocupà el càrrec de ministre d'Ultramar (de novembre del 1891 a desembre del 1892). També fou ministre de Gràcia i Justícia de març del 1895 a 1896. Donà suport al govern conservador que es formà a la mort de Cánovas (1897). Defensà la conducta moral i política del general Valerià Weyler. El 1898, atacà amb duresa Silvela i a la Unió Conservadora. Encara el 1904, fou president del Congrés de Diputats. Romero Robledo, que per matrimoni havia enllaçat amb una de les famílies més riques de Cuba, defensà la repressió més dura contra els independentistes cubans i s'oposà a qualsevol reforma. El juliol del 1898, propugnà la continuació de la guerra. En paraules de SERRANO, C.: Op. Cit. nota 6, p. 49, representava "la defensa incondicional del sistema colonial al que estaba unido por intereses propios". Vegeu també AYALA PEREZ, José (1974): Un político de la Restauración: Romero Robledo. Caja de Ahorros y Préstamos, Antequera.

-Enric C. Cuschieri, fou el més destacat seguidor mallorquí de Romero Robledo. Dirigi "El Balear" (gener-juliol del 1898), des d'on contribuí amb un donatiu de 250 pessetes a una subscripció "nacional" per a erigir un monument

a Cánovas i un record a Weyler (gener del 1898). Podeu trobar una dura crítica contra ell a "La Veu de Mallorca" (Palma), número 5, 3 de març del 1900, En Romero Robledo a Palma.

(51) "La Unión Conservadora" (Palma), 24 de desembre del 1898. Los que nos proponemos. On també s'assenyalava que havia desaparegut el periòdic que defensava els interessos generals del partit. Es deu referir al "Heraldo de Baleares" (1894-1898), del qual GABRIEL, P.: Op. Cit. nota 37, p. 106, afirma que "en realitat fou un òrgan dels partidaris de Romero Robledo".

(52) Sobre aquests conservadors "ortodoxos", vegeu MARTINEZ CUADRADO, M. :Op. Cit. nota 50, p. 601, 611 i 612. Pel que fa als resultats electorals a Mallorca, vegeu SAEZ, F. : Op. Cit. nota 24, p. 439, 444 i 448. A les eleccions anteriors, les del 1896, els conservadors havien obtingut tres diputats: Josep Cotoner Allendesalazar -comte de Sallent-, amb 18.749 vots; Joan Massanet Ochando, amb 17.770 vots; i Ramon Despuig -marquès del Palmer-, 17.633 vots. Amb tot, les candidatures més votades foren les dels liberals, que varen treure dos diputats.

(53) "La Correspondencia" (Palma), 24 de setembre del 1898. Vegeu també aquest diari els dies 22 d'agost i 27 de setembre del 1898.

- (54) Germán Gamazo, fou ministre en diversos governs de Sagasta (de Foment, el 1883; d'Ultramar, el 1886; d'Hisenda, el 1892), però s'enfrontà al cap liberal l'octubre del 1898 i encapçalà una dissidència. Sembla que la ruptura no va esser causada per discrepàncies d'ordre polític intern o extern- la qüestió de Cuba-, sinó més aviat personals. Gamazo era intransigent davant la corrupció consentida pels governs liberals. Vegeu LLANOS TORRIGLIA, F. (1942): Germán Gamazo. El sobrio castellano. Espasa-Calpe, Madrid, 1942.
- (55) Per als resultats electorals, vegeu SAEZ, F. : Op. Cit. nota 24, p. 448-452; sobre la polèmica política, des d'una òptica liberal gamacista i conservadora silvelista, podeu veure "El Día" (Palma), dels dies 4, 5, 6, 8, i 11 d'abril del 1899, i des d'un punt de vista favorable a la Coalició Liberal, vegeu "La Correspondencia", dels dies 22, 27 i 29 de març del 1899.
- (56) CANOVAS DEL CASTILLO, Antonio: Preámbulo de Cánovas al proyecto de nuevo Estatuto para Cuba. A SERRANO, C.: Op. Cit. nota 6, p. 145-151. PORTERO, F. : Op. Cit. nota 50, p. 149, interpreta aquestes reformes com un viratge autonomista de Cánovas.
- (57) El "Heraldo de Baleares", es publicà a Palma entre el 1894 i el 1898.

- (58) "Heraldo de Baleares", 3 d'agost del 1896.
- (59) Ibid., 8 d'agost del 1896.
- (60) Manifiesto de la Unión Conservadora. A ARTOLA, Miguel: Partidos y programas políticos 1808-1936. Aguilar, Madrid, 1975, p. 121-124. La política dels silvelistes davant la qüestió cubana havia estat contradictòria. S'oposaren a Maura, defensaren les reformes d'Abarzuza (1895), i criticaren les de Cánovas (1897).
- (61) "El Balear", es publicà a Palma entre el 15 de gener i el 31 de juliol del 1898. Substituï el "Heraldo de Baleares", també romerista. Feia una tirada de dues edicions diàries, amb suplementes. Entre d'altres, en foren redactors Jeroni Castaño, Saturio Ruiz i J. Vives. N'era director el romerista Enric C. Cuschieri.
- (62) Aquest partit, constituït per propietaris i comerciants espanyols, va aparèixer a Cuba després del 1878. Era molt conservador i s'oposava a qualsevol reforma. Podeu trobar una valoració de la Unió Constitucional feta per la historiografia cubana actual a DIVERSOS AUTORS (1984): Selecciones de historia de Cuba. Editora Política, La Habana, 1984, p. 345. Vegeu també l'apartat 3.1.3.